

Szemafor *hát!*

Alberti Gábor (PTE) – Szeteli Anna (PTE)

Jól és rosszul formált diskurzusok konstruálása révén (Gyuris 2013, 164–170) sokféle intenzionális profilt mutatunk ki a *hát* diskurzusjelölő Schirm (2007–2008) által felvázolt igen gazdag poliszém hálózatból, felállítva egy olyan hipotézist, amit a *ReALIS* egyre finomodó reprezentációs technikájával ragadunk meg (Alberti *et al.* 2017), és szupraszegmentális hangjelenségek mérésével igazolunk.

Az (1a) kérdésre csak olyan rövid válasz adható, amelyet a *hát* nyit, de más és más intonációs mintázattal a felvázolt szituációtól függően (1b–d).

- (1) a. Ki a legsikeresebb kutató az egyetemünkön?
b. *Hát* a rektor! / *A rektor *hát!*
c. *Háááát...* talán egy fizikus, bár semmit nem tudok a munkásságáról.
d. *Háááát...* a rektor – akármekkora hólyagnak is tartod.

A *hát*-ot gyorsan, határozottan ejtjük ki az (1b) elfogadható változatában, és nem különül el a folytatástól. Az (1c) szóSORBELI *hát* viszont hezitáló hangsúllyal kelt elfogadható hatást mint (1a)-ra adott válasz, és némi szünettel válik el a folytatástól, akárcsak az (1d)-beli *hát*.

Más kontextusban előfordulhat a *hát* egy rövid válasz záróakkordjaként is, ezt szemlélteti a négy mondatból álló (2a–d) diskurzus.

- (2) a. Ki a legsikeresebb kutató az egyetemünkön?
b. *Hát* a rektor!
c. A rektor?!
d. ^(?)A rektor *hát!* / ^{??}*Hát* a rektor!

Hogyan is működik *hát* a *hát* a szóbeli közlésekben? *Hát* úgy működik, mint egy szemafor! Közvetlenül nem funkcionál jelként, de a felvett intonáció révén különféle jelzéseket tud adni. Anyanyelvi beszélőket kértünk meg rá, hogy ejtsék ki a korábban Schirm (2017) által vizsgált mondatokat (3a–d). Az eredmények arról tanúskodnak, hogy az – adatközlő alapvető beszédtempójához képest – átlagos hosszúságú *hát* (3a) és a valamilyen ellentétre utaló típus ((3b), rokona (1d) mondatnak) között több mint 200 ms eltérés is lehetséges. A különbség az időtartam mellett az intonációban is megnyilvánul. Míg az előbbi *hát* alaphangfrekvenciája nem tér el a megnyilatkozás egészén mértől, addig a másik esetben ez magasabb. Az adatközlők hangja egy gyors esést követően éri el a megnyilatkozásukra egyébként jellemző értéket.

- (3) a. *Hát* hol van az alapító okirat tartalma?
b. *Hát*, ami azt illeti, nincs kedvem moziba menni.
c. Siessünk *hát!* / Siessünk *már!*
d. *Hát* eljössz? / *Mégis* eljössz?

Utolsó állításunk, hogy a szóban forgó diskurzusjelölő nem helyettesíthető tökéletesen a (3c–d)-ben közölt elemekkel. A különbséget abban állapítjuk meg, hogy a *hát* kifejez érdekegyességet (3c), illetve (3d)-ben általa a beszélő vágya is megmutatkozik az eljövétel iránt, nem csupán a korábbi tudás megfordultát fejezi ki.

Alberti G. – Kleiber J. – Kárpáti E. 2017. Reális (*ReALIS*) kép a másik elméjéről. *Más elmék*. Budapest: L'Harmattan. 237–268.

Gyuris B. 2013. Megjegyzések a pragmatika tárgyáról és hasznáról. *Magyar Nyelv* 109/2:162–170.

Schirm A. 2007–2008. A *hát* diskurzusjelölő története. *Nyelvtudomány III–IV*:185–201.

Schirm A. 2017. A diskurzusjelölők vizsgálati módjai. IX. *Nyelvtudományi Superkurzus*. Pécs, 9⁰⁰–11⁰⁰, Jan. 25.